

МЕТОДОЛОГІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ МОДЕЛІ ПОВНОГО ФУНКЦІОНАЛЬНОГО ЦИКЛУ МОДУЛЬНО-РОЗВИВАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ЯК СИСТЕМИ НАВЧАЛЬНИХ ЗАДАЧ*

Анатолій ФУРМАН

доктор психологічних наук, професор,
академік АН вищої школи України,
завідувач кафедри соціальної роботи,
в. о. директора НДІ методології
та економіки вищої освіти
Національного економічного університету,
головний редактор журналу
“Психологія і суспільство” (м. Тернопіль),

Тетяна НАДВИНИЧНА

кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри соціальної роботи,
старший науковий співробітник
НДІ методології та економіки вищої освіти
Національного економічного університету,
(м. Тернопіль)

Copyright © 2010

У статті подана модель повного функціонального циклу модульно-розвивального освітнього процесу як системи навчальних задач, у якій відображено основні аспекти психологічної організації інноваційного навчання, а саме: деталізовано мету, умови, академічний і розвивальний результати застосування вчителем чи викладачем системи зазначених задач на кожному з восьми етапів навчального модуля як реальної розвивальної взаємодії педагога з вихованцями..

Детальне вивчення та аналіз тематики психологічного проектування навчальних задач, здійснене обома авторами упродовж тривалого часу [див. 1; 2; 3; 4; 5; 6; 8; 9; 10], дає змогу констатувати, що невід’ємною складовою проектного творення особистості учня є контрольований (заданий певною програмою) його психосоціальний розвиток. У модульно-розвивальній системі

* Дослідження здійснене в рамках колективної науково-дослідної теми «Форми і зміст професійного методологування у соціогуманітарній сфері суспільства» НДІ методології та економіки вищої освіти ТНЕУ, затвердженої УкрНПІ на 2010-2014 роки (держреєстраційний номер 0110U001124).

навчання цей процес розглядається як комплексне поєднання усіх функціональних змін (фізичне змужніння, накопичення психічних енергоресурсів, освоєння соціального простору, визначення свого Я тощо) та розвиток соціальних властивостей і суспільних способів поведінки, а не лише формальне розуміння учнем соціальних норм і цінностей. У цьому аспекті наукової розробки *мета психологічного проектування* полягає у впровадженні такої версії модульно-розвивального навчання, яка б адекватно виявляла і повно розкривала багатосферні нахили, здібності та інтереси учнів і вчителів як суб'єктів, особистостей та індивідуальностей, котрі стали на шлях соціальної компетентності, самоповаги і самореалізації.

Використовуючи традиційні форми, методи та засоби навчання неможливо таким чином спроектувати систему навчальних задач, щоб вона відповідала усім вищеперахованим вимогам насамперед тому, що вчитель-предметник здебільшого лише зовнішньо причетний до процесу передачі знань і вмінь учням, й аж ніяк не володіє інформацією про особливості їх внутрішніх переживань під час уроку. За інноваційної ж модульно-розвивальної системи навчання педагог володіє унікальними програмово-методичними засобами [4; 6; 8; 9; 11] та використовує цілий арсенал модульної організації навчально-виховного процесу (програмує перебіг дидактичного, змістовного, навчального, проєктно-цільового та інших модулів), які уможливлюють не лише керування процесами мислєдіяльності школяра, але й дають змогу вчасно виявляти відхилення чи відходи, спрямовуючи її у потрібному напрямку (тобто дозволяють здійснювати психопроективні впливи).

Вдалим підтвердженням вищесказаного є пропонувана модель, що на основі раніше обґрунтованих і виділених етапів постановки та розв'язування навчальної задачі деталізує *психодідактичну технологію* повного функціонального циклу модульно-розвивальної взаємодії вчителя і учнів як систему навчальних задач (*рис.*). До того ж у цій моделі знайшли відображення основні аспекти психологічної організації інноваційного навчання, що, за умови їх утілення, спричинюють не тільки оволодіння учнями певними теоретичними знаннями і практичними вміннями, а й дають їм змогу безпосередньо долучатися до внутрішньо вмотивованих теоретизування і добування особистісних знань, вироблення досконалих пізнавальних умінь та освоєння соціальних норм, обстоювання цінностей і спонтанне продукування психодуховних форм.

У будь-якому разі вчителю-досліднику треба ще й мати у своєму розпорядженні особливий набір оргтехнологічних та програмово-методичних засобів, що розроблені у системі модульно-розвивального експериментування. Так, вдалою інтегральною альтернативою традиційним засобам, формам і методам класно-урочного навчання тут є навчальний модуль – “відносно самостійна, цілісна частина реальної розвивальної взаємодії педагога з учнями, яка характеризується завершеною сукупністю взаємозалежних навчальних, виховних, освітніх і самореалізаційних ритмів, що оптимізують психосоціальний розвиток кожного на конкретному відрізку вивчення навчального курсу” [9, с. 313]. У ньому, зазвичай, відображений хід заняття, зміст завдань та вправ, що використовуються під час його проведення, алгоритмічний опис дій учителя,

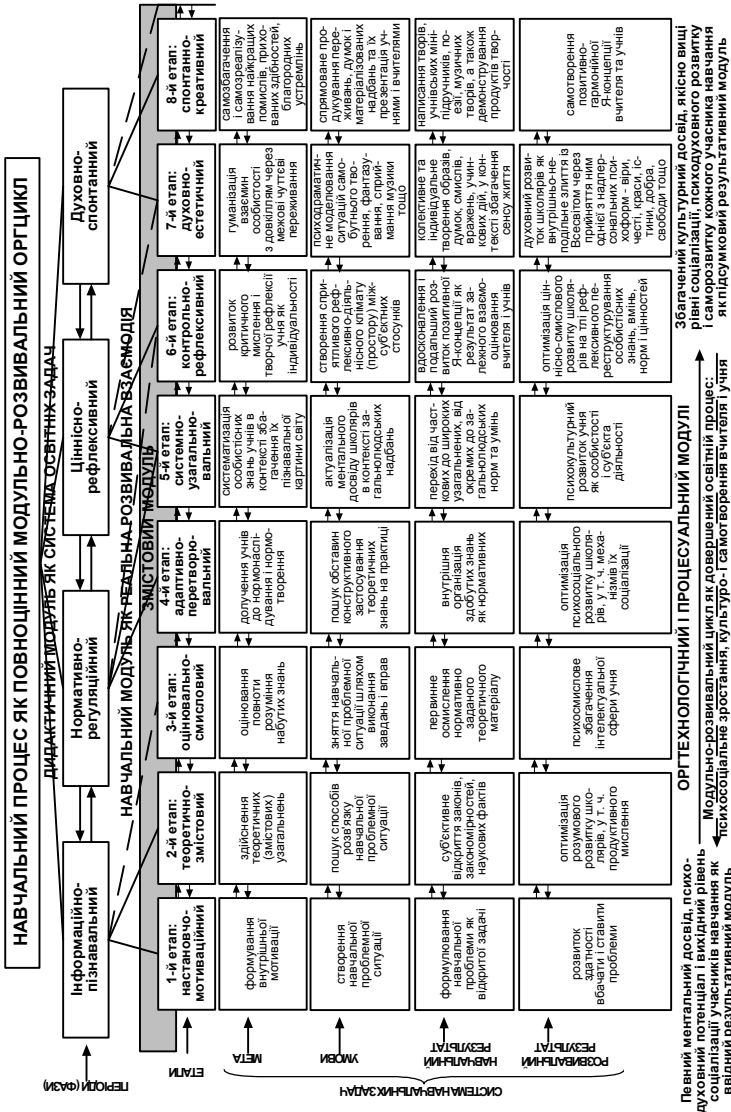

Рис.

Модель повного функціонального циклу модульно-розвивального процесу як система навчальних задач

які спрямовані на забезпечення поетапного контролю за навчальною роботою учнів, а його повнофункціональна психодидактична технологія містить вісім основних етапів, які сутнісно вирізняються проектним змістом їхньої спільної освітньої діяльності: 1-й – настановчо-мотиваційний; 2-й – теоретично-змістовий; 3-й – оцінювально-смисловий; 4-й – адаптивно-перетворювальний; 5-й – системно-узагальнювальний; 6-й – контрольньо-рефлексивний; 7-й – духовно-естетичний; 8-й – спонтанно-креативний. Така побудова, по-перше, відображає цілісну структурну схему проекту (змістовий модуль, форма-модуль, технологічний модуль, процесуальний модуль), по-друге, окреслює його тактику та теоретичні орієнтири організації освітнього процесу (принципи, параметри, критерії), а по-третє, чітко визначає межі застосування спроектованої теоретичної концепції, а також процесуальні показники її практичного втілення. Реалізація ж останнього уможливлується завдяки створенню оргсхеми психомистецьких організованих розвивальних взаємин. Іншими словами, мовиться про т. з. *технологічний модуль*, що забезпечує процес функціонування і розвитку навчального модуля, визначає ланцюг переходів від одного міні-модуля до іншого за допомогою системи навчальних задач, психолого-педагогічних засобів і способів їх постановки та розв'язування.

Успішність реалізації розвивальної взаємодії первинно залежить від освітнього сценарію навчального заняття, що створюється за психомистецькими законами та містить наукове висвітлення основної сюжетної лінії психодраматичного перебігу модульно-розвивальних занять інформаційно-пізнавального, нормативно-регуляційного, ціннісно-рефлексивного і духовно-креативного типів. Процедура створення такого освітнього сценарію [див. 11] розпочинається із аналізу змісту навчальної дисципліни задля виявлення можливостей використання проблемно-пошукових форм, методів і засобів освітньої діяльності. У цьому випадку вчитель здійснює наступні оргтехнологічні дії: а) проектує систему і послідовність власних впливів щодо організації міні-модуля та дій учня на різних етапах проходження заняття; б) прогнозує різноманітні варіанти мисленнєвого пошуку школярів; в) максимально активізує їхню діяльність через проектування емоційно значимих ситуацій, які б виявлялися у сумніві, здивуванні, увазі, запитаннях, діалогах з учителем та однокласниками. Дані показники вказують на персональну причетність кожного школяра до процесу пошуку нового теоретичного знання, нормотворення та збагачення ціннісно-естетичної сфери. Вчитель ж, окрім традиційних складових підготовки до занять, проектує характер розумової, регуляційної, світоглядної і самореалізаційної активності учнів відповідно до рівня їхньої пошукового самоствердження, психодидактичних вимог того чи іншого етапу модульно-розвивального процесу та конкретних комунікативних ситуацій розвивальної взаємодії.

Модульно-розвивальний освітній цикл як психодидактична технологія дає змогу зробити такий основоположний висновок: *навчальна задача* – це завжди оргдіяльнісно завершальний фрагмент навчального модуля, а відтак локальна у просторі і часі реальна розвивальна взаємодія вчителя та учнів, що характеризується: а) єдиною психодидактичною метою; б) певним змістовим модулем; в) нормативно заданим психолого-педагогічним змістом, єдиним для

вчителя, кожного учня і класу в цілому; г) зrealізуванням подвійної мети розв'язання навчальної задачі – оптимізацією психосоціального розвитку учня і здобування ним знань, умінь, норм, цінностей та психодуховних форм.

Отже, на протигагу традиційним планам-конспектам класно-урочної системи, основним завданням утілення освітнього сценарію інформаційно-пізнавального типу в життя є прагнення максимально збагатити науково-культурний досвід учня шляхом постановки перед ним цілої системи різноманітних навчальних задач і в такий спосіб долучити його до неповторного психодраматичного освітньо-пізнавального дійства, котре забезпечує як особистісне привласнення ним нових теоретичних знань, так і прискорений розумовий розвиток під час освітніх взаємостосунків залежно від його реального ментального потенціалу.

Таким чином, застосування інноваційних психомистецьких технологій модульно-розвивального навчання у процесі організації освітньої взаємодії для вирішення актуальних психодидактичних завдань дає змогу вчасно виявляти, коректувати та створювати сприятливі умови для цілісного психокультурного розвитку його учасників. Узагальнено такі засадничі положення психологічного проектування зазначеного типу навчання не лише як особистісно, а й як ментально зорієнтованого: а) прийняття учня основним суб'єктом навчально-виховного процесу; б) чітко спроектований розвиток його індивідуальних можливостей і посферних здібностей; в) задіяння тих проєктивних засобів, які забезпечують реалізацію поставленої психодидактичної цілі за допомогою виявлення та структурування вітaкyльтyрного досвіду учня, його спрямованого психосоціального розвитку як у процесі шкільного навчання, так і самоосвіти.

1. *Надвичнича Т.* Психологічні умови саморозгоргання процесів формування та розв'язування навчальних задач / Тетяна Надвичнича // Психологія і суспільство / Гол. редактор А.В. Фурман. – 2005. – № 2. – С. 76 – 86.

2. *Надвичнича Т.* Теоретико-методологічне обґрунтування задачного підходу у психології / Тетяна Надвичнича // Психологія і суспільство / Гол. редактор А.В. Фурман. – 2008. – № 1. – С. 63–87.

3. *Надвичнича Т.* Психологічне проектування навчальних задач у контексті особистісно зорієнтованого навчання / Тетяна Надвичнича // Психологія і суспільство / Гол. редактор А.В. Фурман. – 2008. – № 3. – С. 41 – 55.

4. *Надвичнича Т.* Науково-методологічне та організаційно-технологічне забезпечення експерименту з психологічного проектування вчителем системи навчальних задач / Тетяна Надвичнича // Психологія і суспільство / Гол. редактор А.В. Фурман. – 2009. – №1. – С. 175 – 180.

5. *Надвичнича Т.Л.* Навчальна задача як необхідний елемент інноваційної освіти: проблеми класифікації та етапів їх розв'язування / Тетяна Надвичнича // Тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції “Творчість як засіб особистісного росту та гармонізації людських стосунків” / редколегія: В.О. Моляко, О.А. Дубасенюк та ін. – Київ – Житомир: Державний фонд фундаментальних досліджень МОН України, 2005. – С. 123 – 124.

6. *Надвичнича Т.Л.* Психологічне проектування вчителем системи навчальних задач: Дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. “Педагогічна та вікова психологія” / Надвичнича Тетяна Лонгінівна. – Хмельницький, 2009. – 234 с.

7. *Фурман А.* Розвивальна діагностика психологічної грамотності педагога. Тест “Хто підніме папірець?” / Анатолій В. Фурман // Психологія і суспільство. – 2002. – № 1. – С. 119 – 153.

8. *Фурман А.* Теорія освітньої діяльності як метасистема / Анатолій В.Фурман // Психологія і суспільство. – 2001. – № 3. – С. 105 – 144.

9. *Фурман А.В.* Модульно-розвивальне навчання: принципи, умови, забезпечення: [монографія] / Анатолій Васильович Фурман. – К.: Правда Ярославичів, 1997. – 340 с.

10. *Фурман А.В.* Теорія навчальних проблемних ситуацій: психолого-дидактичний аспект: [монографія] / Анатолій Васильович Фурман. – Тернопіль: Астон, 2007. – 164 с.

11. *Фурман А. В.* Освітній сценарій: сутність, композиція, принципи створення / Анатолій В. Фурман // Психологія і суспільство. – 2009. – № 3. – С. 174 – 192.

Надійшла до редакції 3.02.2010.